

СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВОПОРЯДКІВ

У статті розглядаються універсальна природа і траєкторія розвитку міжнародного правопорядку. Доводиться, що тенденція щодо зближення національних правових систем з метою гармонізації національного права з нормами міжнародного права обґрунтовується тим, що інтеграційні та глобалізаційні процеси виводять на перший план питання, відповіді на які неможливо дати без узгоджених дій. З огляду на те що останні ґрунтуються на напрацьованій взаємодії національного й міжнародного права, доводиться, що альтернативою конфліктуючим доктринам монізму та дуалізму є плюралізм.

Ключові слова: міжнародний правопорядок, міжнародне право, взаємодія міжнародного та національного правопорядків, монізм, дуалізм і плюралізм у міжнародному праві.

В статье рассматриваются универсальная природа и траектория развития международного правопорядка. Доказывается, что тенденция сближения национальных правовых систем с целью гармонизации национального права с нормами международного права обосновывается тем, что интеграционные и глобализационные процессы выводят на первый план вопросы, ответы на которые невозможно дать без согласованных действий. Исходя из того, что последние основываются на наработанном взаимодействии национального и международного права, доказывается, что альтернативой конфликтующим доктринам монизма и дуализма является плюрализм.

Ключевые слова: международный правопорядок, международное право, взаимодействие международного и национального правопорядка, монизм, дуализм и плюрализм в международном праве.

The article examines the universal nature and trajectory of the development of international legal order. It is argued that the tendency of convergence of national legal systems, which aims to harmonize national law with international norms, is based on the fact that integration and globalization processes highlight the issue that cannot be answered without concerted action. Proceeding from the fact that the latter are based on the developed interaction of national and international law, it is proved that pluralism is a credible alternative of the conflicting doctrines of monism and dualism.

Key words: international legal order, international law, interaction of international and national legal orders, monism, dualism and pluralism in international law.

Вступ. Сучасне світове співтовариство прагне до більш якісного розвитку відносин між усіма державами, що можливий завдяки дотриманню принципів мирного співіснування. Ефективність реалізації таких принципів підвищується за умов універсалізації міждержавних відносин, формування єдиних економічних, правових та інформаційних просторів, уніфікації інтерпретаційних підходів до забезпечення основних прав і свобод людини. Як зауважує В.Н. Денисов, характерною рисою сучасних міжнародних відносин є існування міжнародного співтовариства з відповідним правопорядком, який базується на загальновизнаних принципах міжнародного права, демонструючи й на міжнародному рівні соціологічний зв'язок між суспільством і правом [5, с. 391]. Очевидно, що раціональне досягнення вказаних вище цілей неможливе без сформованого на загальноцивілізаційних ціннісних основах міжнародного правопорядку. Знаковою осо-

близькості сучасності є прагнення світового співтовариства до більш якісного розвитку відносин між усіма державами, що можливий завдяки дотриманню принципів мирного співіснування. Ефективність реалізації таких принципів підвищується за умов універсалізації та глобалізації міждержавних відносин, формування єдиних економічних, правових та інформаційних просторів, уніфікації підходів до збереження й забезпечення основних прав і свобод людини та громадянина. Рациональне досягнення таких цілей можливе лише на загальноцивілізаційній ціннісній основі, вони передусім повинні бути побудовані на принципах верховенства права. Дотримання правових приписів сприяє досягненню правопорядку у відносинах усіх учасників міжнародного життя.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження універсальної природи міжнародного правопорядку, аналіз змісту і траєкторії його розвитку, підходів до розуміння міжнародного правопорядку як основи функціонування сучасного міжнародного співтовариства, головним чином, форм взаємодії міжнародного й національного правопорядків.

Серед сучасних вітчизняних учених, які в дослідженнях тією чи іншою мірою вивчали поняття міжнародного правопорядку, співвідношення міжнародного та національного права, необхідно назвати таких науковців, як М. Баймуратов, О. Борох, М. Буроменський, В. Буткевич, В. Василенко, Ю. Волошин, О. Грінченко, В. Денисов, І. Забара, Н. Камінська, О. Копиленко, А. Крижановський, І. Лукашук, К. Попович.

Проблема міжнародного правопорядку й перспективи майбутнього розвитку міжнародного, взаємодія міжнародного та національного правопорядків активно й системно досліджуються в зарубіжній науці міжнародного права. Серед зарубіжних науковців, у фокусі уваги яких перебуває проблематика міжнародного правопорядку, можна виділити таких дослідників цієї проблематики, як Луїджі Феррарі-Браво, Ейлін Денца, Джеймс Кроуфорд, Пітер Маланчук, К. Титъє, Мохамед Хелал, Розалін Хіггінс, Девіка Ховелл, Хіларі Чарлсворт, Мадлен Чіам.

Результати дослідження. Питання витоків феномена міжнародного правопорядку й далі залишається в центрі дискусій фахівців. Як зауважує Девід Армстронг, історики міжнародного права розходяться в думках стосовно тези Монтеск'є, що «в усіх країнах діє закон націй, крім самих ірокезів, хоча вони пожирають своїх полонених: вони посилають і приймають послів і розуміють право на війну і мир» [10].

Говорити про майбутнє міжнародного правопорядку – це визначити зміст міжнародного права, його інституційні форми і траєкторію його розвитку. Основні політичні події, що впливають на перерозподіл рівноваги сил у сучасному світі, призводять, як зауважує Мохамед Хелал (Mohamed Helal), до значних змін у цінностях, принципах і нормах, що лежать в основі міжнародної системи, неодмінно змінюють зміст міжнародного права й перенаправляють його орієнтацію [17]. Іншими словами, майбутнє міжнародного права нерозривно пов'язане з майбутнім міжнародним правопорядком. Міжнародний правопорядок – це стан фактичної впорядкованості міжнародних відносин, який відображає реальне, практичне здійснення вимог міжнародної законності й міжнародного права [6, с. 82]; певна модель функціонування міжнародного співтовариства, що має своєю основною метою стабільне, продуктивне й безконфліктне співіснування на міжнародній арені за допомогою певних інструментів (держав, міжнародного права, міжнародних інституцій тощо) [1].

Методологічно чітким нам видається визначення міжнародного правопорядку, дане М. Баймуратовим. Міжнародний правопорядок автор розуміє як певну модель функціонування міжнародного співтовариства держав, що має своєю основною метою стабільне, продуктивне й безконфліктне їх співіснування на міжнародній арені за допомогою певних інструментів (держав, міжнародного права, міжнародних інституцій) [1]. Міжнародне право неспроможне впорядкувати життя в групі, не будучи об'єктивним порядком і не гарантуючи безпеки. До вищезгаданих стабільності й об'єктивності порівняно з внутрішньодержавними правовими системами в міжнародному праві визначальними залишаються такі його риси, як акумулювання загальнолюдських цінностей і їх захист. Здатність міжнародного права до сталого «самозбереження» можна простежити через обов'язкову силу та ефективність дії його принципів і звичаєвих норм, які сприяють заповненню прогалів у міжнародному регулюванні, інтерпретації міжнародних договорів, пристосуванню міжнародних стандартів до різних видозмін міжнародної системи. Тобто формується загальновизнаний образ міжнародного права як базового продукту прогресивного динамічного розвитку прав людини, де останні, у свою чергу, після їх закріплення в нормах міжнародних договорів стають поштовхом для трансформації конвенційних норм у норми звичаєвого права.

Разом із тим, з огляду на таку методологію розуміння, односторонній підхід зведення сутності і змісту міжнародного права до статичного «самоствердження» через формально визначені

стандарти, принципи і звичаї не завжди відповідає вимогам прогресивної, швидкоплинної динаміки міжнародного правопорядку. Сучасний розвиток міжнародних відносин настільки багатогранний, що в нормах міжнародного права неможливо все передбачити, а тим більше закріпити у формальних джерелах – принципах, звичаях і договорах. Останні, у свою чергу, можуть містити тільки норми загального характеру, в основу яких закладена ідея, що може інтерпретуватись відповідно до конкретних обставин справи й тому за своєї постійності відповідати модифікованим і новим, зміненим потребам сучасного міжнародного життя. Відповідно й відбувається трансформація міжнародного права до рівня потреб нових міжнародних відносин.

Правопорядок, зміст якого зумовлений потребами світового співтовариства, перебуває в постійному розвитку. Обґрунтовуючи динамічний характер міжнародного правопорядку, К. Тітьє (K. Titier) виходить із того, що останній являє собою суспільну потребу та постає фактором, який організує порядок суспільних відносин. На думку вченого, у міжнародному правовому порядку (як і в національному) відбувається зміна інструментів управління й міжнародна система набуває нові правові рамки за рахунок втрати правової стабільності [8, с. 135].

Окрім того, на першочергову увагу також заслуговує й те, що міжнародна правова система неминуче стикається зі складною проблемою: вона повинна відповідати, з одного боку, вимогам стабільності, а з іншого – неминучості змін. Міжнародне право має бути фіксованою основою для регулювання людської діяльності, але постійні зміни умов життя світової спільноти вимагають постійних поправок, а отже, міжнародний правопорядок повинен постійно переглядатися відповідно до змін у суспільному житті, які він має регулювати й, згідно із забезпеченням невідчужуваних прав людини, має охороняти. Ю. Волошин, здійснивши глибоку реконструкцію змісту міжнародного правопорядку, вирізняє низку особливостей, яких сучасне міжнародне набуває під впливом глобалізації. Так, основною функцією вчений називає забезпечення інтересів світового співтовариства загалом. Антропологічність, людиномірність, яку автор позначає терміном «гемоцентризм», можна з упевненістю визначати як невід'ємну характеристику сучасного міжнародного права, тобто «міжнародне» право підтверджує свою істинну природу – бути гарантом прав народів [4, с. 93].

Питання правопорядку об'єктивно пов'язане з традиційною дискусією про співвідношення міжнародного та національного права. Монізм і дуалізм від початку мислилися й існували як дві протилежні теорії відносин між міжнародним правом і національним правом. Багато сучасних дослідників міжнародного права, розглядаючи монізм і дуалізм як предмет важливих дискусій у першій половині ХХ століття, критикують указані теорії за їх нездатність зрозуміти, як міжнародне право функціонує в державах на практиці. Наприклад, Хіларі Чарлсворт (Hilary Charlesworth), Чіам Маделайн (Chiam Madelaine), Девіка Ховелл (Devika Novell) і Джордж Вільямс (George Williams) у колективній праці "The Fluid State: International Law and National Legal Systems" (2005) розглядають ортодоксальні версії монізму й дуалізму, які, на їхню думку, є фіксованими та жорсткими категоріями. Натомість, аналізуючи національні контексти, зокрема правові системи Австралії, Нової Зеландії, Канади й Китаю, автори зауважують, що мінливість є важливою ознакою національної правової системи. Автори стверджують, що категорії «національний», «міжнародний» і «державний» є мінливими (тобто неусталеними, динамічними), причому така мінливість є базовим принципом [11].

Водночас, як підкреслює Мадлен Чіам (Madelane Chiam), незважаючи на занепад монізму та дуалізму як теорій, їх розглядають швидше як аналітичні інструменти. Іншими словами, вони слугують послідовним і логічним відправним пунктом для вивчення взаємодії між міжнародним і національним правом. Наприклад, гостра дискусія про роль міжнародного права у внутрішньому праві, або праві Європейського Союзу (ЄС), та про способи, якими національні суди застосовують міжнародне право прав людини, продовжує використовувати монізм і дуалізм як наріжні камені для аналізу [12].

У наукових дослідженнях і навчальних виданнях з міжнародного права є звичайною практикою включення положень (глав, розділів) про взаємодію міжнародного та національного права. Такі дослідження зазвичай описують монізм і дуалізм, позиціонують їх як традиційні теоретичні способи розуміння взаємозв'язку між міжнародним і національним правом, а також нерідко піддають критиці подібні концепції як непотрібні. Зокрема, Луїджі Феррарі-Браво (Luigi Ferrarini-Bravo) прив'язує монізм і дуалізм до тла історичного контексту, тобто автор аналізує застосування теорій монізму й дуалізму до міжнародних проблем певного періоду [15]. Очевидними є також прагнення до якісно нових поглядів на відносини між міжнародним і національним правом у контексті дискусій про сучасні концепції монізму й дуалізму в дослідженні Янне Нейманн (Janne Nijmann) та Андре Ноллкампер (Andre Nollkaemper) [19].

Варто зауважити, що нерідко в сучасних міжнародно-правових дослідницьких розвідках пропонуються й інші підходи до розуміння взаємодії міжнародного та національного права, головним чином маються на увазі ті, які ґрунтуються на аналізі практики держав. Характерними прикладами такого підходу й визнання такої моделі є дослідження Розалін Хіггінс (Rosalyn Higgins) і Пітера Маланчука (Peter Malanczuk). Розалін Хіггінс стверджує, що протиріччя між міжнародним і внутрішнім правом у національних судах значною мірою зумовлені тим, є відповідна держава більш моністичною чи дуалістичною у своєму підході. Так, говорячи про взаємодію міжнародного та внутрішнього права, Р. Хіггінс підкреслює важливість «правової культури» як умови ефективного застосування міжнародного права національними судами. Авторка зауважує, що концепції монізму й дуалізму ще продовжують впливати на міжнародно-правове мислення [16]. Пітер Маланчук, аналізуючи різні підходи внутрішніх правових систем різних держав до міжнародного права, наголошує на тому, що теорії монізму й дуалізму у своєму діалектичному розвитку пережили як злет, так і падіння [18]. Д.П. О'Коннелл (D.P. O'Connell) також відводить певну роль монізму й дуалізму як способам взаємодії міжнародного та національного права. Цікаво, що Д.П. О'Коннелл розглядає аж чотири способи концептуалізації відносин між міжнародним і національним правом: монізм, дуалізм, зворотний монізм і гармонізація [20]. Іншого підходу, який ґрунтується на практичному аспекті й визнає особливу роль прецедентного права, дотримуються Джеймс Кроуфорд (James Crawford) та Ейлін Денца (Eileen Denza). Так, Джеймс Кроуфорд відкидає теоретичні моделі, відстоюючи, замість цього, плюралістичний погляд на відносини між міжнародним і національним правом [13]. Ейлін Денца стосовно дилеми монізму й дуалізму демонструє приклад сучасного підходу до розуміння ролі монізму й дуалізму та зауважує, що «чисті» теорії позбавлені корисної інтерпретаційної сили й зосереджені на конкретних питаннях, що стосуються взаємозв'язку між міжнародним і національним правом. До них автор зараховує такі ключові питання: «Чи є міжнародна норма ефективною?» та «Чи може міжнародний договір мати перевагу над національною конституційною нормою?» [14].

У контексті окресленої дискусії цілком виправданим, на наш погляд, є висновок Мадлен Чіам (Madelane Chiam), що альтернативою (конфліктуючим – авт.) доктринам монізму та дуалізму є плюралізм [12]. Тенденція щодо зближення національних правових систем з метою гармонізації національного права згідно з нормами міжнародного обґрунтовується тим, що інтеграційні та глобалізаційні процеси, які відбуваються в сучасному світі, виводять на перший план питання, відповіді на які неможливо дати без узгоджених дій. Виходячи з того, що останні ґрунтуються на напрацьованій взаємодії національного та міжнародного права, плюралізм є ключовим фактором збалансування загального й окремого. Співзвучною цій тезі є позиція Янне Нейманн та Андре Ноллкампер (Janne Nijmann and Andre Nollkaemper), які наголошують на існуванні взаємозв'язку між міжнародним і національним правом, особливо в контексті глобалізації, появи спільних цінностей, розподілу влади над різними державними та приватними суб'єктами [19].

Відзначаючи очевидність тенденцій наростаючого впливу міжнародного права на систему й галузі внутрішнього права держав в умовах глобалізації, В. Борох наголошує, що внутрішньодержавне право все більше потребує права міжнародного в ім'я ефективного виконання своїх функцій, а норми, що приймаються міжурядовими організаціями і транснаціональними корпораціями, набувають більш вагомого значення. Істотна роль міжнародного права визначається активним становленням, розвитком і реалізацією в межах світового співтовариства основоположного принципу – сумлінного виконання міжнародних зобов'язань. На думку автора, саме із цього й випливає необхідність гармонізації внутрішнього й міжнародного права головним чином на основі останнього [3, с. 845].

З огляду на те що міжнародний правопорядок – це стан універсальної впорядкованості міжнародних відносин, метою якого є захист загальних інтересів світової спільноти, варто зрозуміти форми взаємодії міжнародного та національного правопорядків. Сучасне міжнародне право не зводиться до правил визначення меж у разі соціальної боротьби й соціальних конфліктів, його основна функція – встановлення й підтримка щоденного мирного плину життя і природного правопорядку у світі, створення цивілізаційних основ функціонування міжнародної спільноти. Виходячи з позиції моністичного підходу – концепції примату міжнародного права над внутрішньодержавним, Е. Томушат наголошує, що деякі (універсальні) норми міжнародного права виконують конституційну функцію як у міжнародних, так і у внутрішньодержавних реаліях. На переконання вченого, це передусім функція «забезпечення міжнародного миру, безпеки та законності у відносинах між державами, а також захисту прав людей, які, по суті, є кінцевими адресатами міжнародного права» [2, с. 61]. Така функція сприяє формуванню баченню міжнародного

права як «універсального шаблону суспільного життя», що є загальним правовим порядком для людства як цілого та пронизує «всі сфери життя, де уряди діють в інтересах захисту публічних інтересів» [2, с. 68]. У контексті такого аналізу обґрунтовується ідея прав людини, які є «позатериторіальними», тому їх реалізація та захист – це не лише справа тієї чи іншої держави, вони є об'єктом загальносвітового інтересу. Оскільки права людини – це не знакова належність окремим групам людей, народам, ідеології, релігії, а загальнокультурне надбання кожного, то, відповідно, й фундаментом будь-якого суспільства чи держави повинні стати основоположні норми міжнародного права, що мають на меті досягнення вищезгаданих цілей. З огляду на це, національне право має узгоджуватися з ієрархічно вищим правопорядком – міжнародним, і мусить йому підпорядковуватись.

Разом із тим у тих сферах діяльності, де збігаються та зберігаються національні інтереси учасників міжнародних відносин, питання щодо узгодженості контурів міжнародного й національного правопорядків (з приматом першого над другим), з одного боку, та забезпечення основних прав і свобод людини – з іншого, не виникає. Натомість в умовах різкої диспропорції, незбалансованості інтересів проблема конкурентності національних правопорядків усередині універсальної міжнародної правової системи, співвідношення національних і міжнародних стандартів прав людини набуває особливого значення. Зовсім не випадково останнім часом опоненти моністичного підходу пріоритету міжнародного права над внутрішньодержавним звертають увагу на небезпеку «некритичного запозичення» західних правових інститутів, запровадження яких без урахування реальних умов і національних особливостей може спричинити кризові явища. Серед учених, які дотримуються такого методологічного підґрунтя, непоодинокі висловлювання про реальну небезпеку «демонтажу» держави в умовах активного впровадження ідеї глобалізації й нового міжнародного порядку, у зв'язку з чим цивілізаційні впливи можуть перешкоджати збереженню національної спадщини та власної національної ідентичності. За їхніми аргументами, універсальність є не ідеалом, до досягнення якого варто прагнути, а застарілою ідеєю, реалізація якої не призводить до захисту прав людини, а породжує нові проблеми. Права людини, зазначені в міжнародних документах, реалізуються в тій або іншій країні з урахуванням її культурних (національних, релігійних) особливостей.

У міжнародно-правовій доктрині заперечення існування універсальних стандартів прав людини як надійного та об'єктивного критерію, якому повинна відповідати внутрішня політика держав, традиційно обґрунтовується тим, що сама ідея прав людини – плід західної протестантської культури, яка не завжди є прийнятною для інших культур і цивілізацій [9, с. 73–82]. Іншими словами, відбувається в певному сенсі «прищеплення» нових (часом невластивих у традиційному контексті) «праволюдних» ідей-догм у середовище самобутніх, самостійних і в принципі самодостатніх національних правових систем. Це відбувається, незважаючи на досить відносну цінність більшості правозахисних норм та інститутів і їх малу привабливість із погляду можливої рецепції, інкорпорації в національне право.

Здійснюючи спробу пояснення сучасних явищ глобалізації права, з-поміж яких особливо істотна децентралізація правових порядків у західних суспільствах, Гюнтер Тойбнер (Gunter Teubner) переконував: такі правові регулятори, як професійне й локальне самоуправління, право транснаціональних корпорацій, міжнародні юридичні фірми, розвиваються незалежно від держави та її права, для опису цих регуляторів не підходять терміни й концепції, взяті з традиційної теорії міжнародного права [21]. Сутність цієї проблеми чітко аналізує Н. Камінська, яка зауважує, що, на відміну від глобального або міжнародного права, регіональні міжнародно-правові системи можуть бути найбільш ефективними, тому що є природно доступнішими до різних соціальних спільнот, чинних правових систем і правових сімей, так само як і традицій, і звичаїв, процедур управління [7, с. 8].

Аналізуючи вищезгадані аргументи, вважаємо небезпечною як риторику абсолютизації універсальності міжнародних стандартів у сфері прав людини, так і некритичне сприйняття тези щодо фундаментальності культурних відмінностей суспільств і народів. Якщо перша модель може призвести до ситуацій нав'язування «своєрідного пакету взірців», на який має орієнтувати свою політику кожна держава, то друга – до безпосередньої легалізації безправ'я, використовуватись авторитетними режимами для виправдання прямих порушень прав людини з посиланням на «культурні особливості».

Міжнародно-правові норми можуть не змінювати своєї сутності в разі включення у внутрішню державну правову систему. Процес їх реалізації та порядок імплементації в таких випадках регулюються нормами національного права, якщо інше не визначено міжнародним дого-

вором. Водночас у зв'язку з інтересами виживання націй і народів є недоцільним визнання й протилежної позиції – повної заміни внутрішньодержавного регулювання міжнародним. Останнє обґрунтовується тим, що, по-перше, у кожній із цих правових систем свої природа, сфера дії, об'єкт регулювання, механізм дії, по-друге, міжнародне право має пряму дію на території держави через його санкції. Процеси уніфікації національного та міжнародного права диктують потребу розумного поєднання національних і міжнародних інтересів, урахування водночас потребу держави зберегти власну ідентичність, включаючи основи конституційного ладу, специфіку реалізації державного суверенітету, організування державного устрою й побудови правової системи.

Висновки. Міжнародний правопорядок – це стан універсальної впорядкованості міжнародних відносин, який має на меті захист загальних інтересів світового співтовариства. Без нього існування окремих держав перетворилось би у «війну всіх проти всіх», де виживав би найсильніший. Сучасне міжнародне право не зводиться до правил визначення меж у разі соціальної боротьби та соціальних конфліктів, його основна функція – встановлення й підтримка щоденного мирного плину життя й природного правопорядку у світі, створення цивілізаційних основ функціонування міжнародної спільноти. Найважливішим фактором, що зумовлює необхідність формування міжнародного правопорядку та його подальшого зміцнення, є вирішення глобальних проблем, яке можливе лише за взаємної домовленості та співпраці різних держав, чим і зумовлюється підвищений інтерес до розроблення нових методів і засобів підтримки й захисту правопорядку на нашій планеті.

Тенденція до зближення національних правових систем з метою гармонізації національного права з нормами міжнародного права обґрунтовується тим, що інтеграційні та глобалізаційні процеси, які відбуваються в сучасному світі, виводять на перший план питання, відповіді на які неможливо дати без узгоджених дій. З огляду на те що останні ґрунтуються на напрацьованій взаємодії національного й міжнародного права, плюралізм є ключовим фактором взаємодії міжнародного та національного правопорядків.

Список використаних джерел:

1. Баймуратов М.О. Міжнародний правопорядок та його роль у функціонуванні правової демократичної державності: теоретичні підходи. URL: <http://vuzlib.com/content/view/2264/73/> (дата звернення: 04.03.2019).
2. Богданди А. Конституціоналізм в міжнародном праве: комментарии к предложению из Германии. *Право и политика*. 2008. № 1. С. 61.
3. Борох О. Міжнародне право і процес глобалізації. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 844–847.
4. Волошин Ю.О. Міжнародне право в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції: еволюція і особливості сутнісних характеристик. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 4. С. 88–94.
5. Денисов В.Н. Міжнародний правопорядок в світлі сучасних цивілізаційних викликів. *Правова держава*. Вип. 26. С. 391–399.
6. Забара І.М. Міжнародний правопорядок: сучасні тенденції у дослідженнях правового явища. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2017. Вип. 131. С. 82–85.
7. Камінська Н.В. Вплив глобалізації та регіоналізації на сучасні міжнародно-правові відносини. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. Вип. 120. Ч. I. С. 4–12.
8. Титъе К. Право без источников права? Возникновение и изменение норм международного права в интересах защиты глобальных правовых благ: между правовой стабильностью и правовой динамикой. *Социология права в Германии: сборник научных трудов*. Москва, 2008. С. 135.
9. Честнов И.Л. Универсальны ли права человека? (Полемические размышления о Всеобщей декларации прав человека). *Правоведение*. 1999. № 3. С. 73–82.
10. Armstrong Da. International Law and International relations. University of Buckingham. Theo Farrell, King's College London, Hélène Lambert, University of Westminster, 2012. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/international-law-and-international-relations/6471B5607E23096DC6A9BF1E66CE6DD9> (дата звернення: 05.03.2019).
11. Charlesworth Hilary, Madelaine Chiam, Devika Hovell and George Williams, eds. *The Fluid State: International Law and National Legal Systems*. Sydney, Australia: Federation Press, 2005.
12. Chiam Madelane. Monism and Dualism in International Law. Oxford Bibliographies in International Law. URL: <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199796953/obo-9780199796953-0168.xml> (дата звернення: 04.03.2019).

13. Crawford James. *Brownlie's Principles of Public International Law*. 8th ed. Oxford: Oxford University Press, 2012.
14. Denza Eileen. The Relationship between International and National Law. In *International Law*. 4th ed. Edited by Malcolm Evans, 412–440. Oxford: Oxford University Press, 2006.
15. Ferrari-Bravo Luigi. International and Municipal Law: The Complementarity of Legal Systems. In *The Structure and Process of International Law*. Edited by R.S.J. Macdonald and Douglas M. Johnston, Dordrecht, The Netherlands: Martinus Nijhoff, 1983. P. 715–744.
16. Higgins Rosalyn. *Problems and Process: International Law and How We Use It*. Oxford: Clarendon Press, 1994.
17. Helal Mohamed. The Crisis of World Order and the Missing Voice of International Law. *Opinio Juris*. In association with the International Commission of Jurists. 14.09.2018. URL: <http://opiniojuris.org/2018/09/14/the-crisis-of-world-order-and-the-missing-voice-of-international-law/> (дата звернення: 05.03.2019).
18. Malanczuk P. *Akehurst's Modern Introduction to International Law*. London: Routledge, 1997.
19. Nijmann Janne, and Andre Nollkaemper, eds. *New Perspectives on the Divide between National and International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
20. O'Connell D.P. *International Law*. Vol. 1. 2d ed. London: Stevens & Sons, 1970.
21. Teubner G. *Global Bukovina: Legal Pluralism in the World Society*. Global Law Without a State. Dartmouth, 1997. P. 3–28.

УДК 341.232.7:351.77

ОРИНДА ЕДДІ НІКОЛАС

РЕГІОНАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО АФРИКАНСЬКИХ ДЕРЖАВ У БОРОТЬБІ З ЕПІДЕМІЯМИ І ПАНДЕМІЯМИ

У статті розглянуто регіональне співробітництво африканських держав у боротьбі з епідеміями і пандеміями. Особливу увагу у статті приділено міжнародно-правовому співробітництву держав у боротьбі з епідеміями і пандеміями у рамках Організації африканської єдності і Африканського союзу. У статті охарактеризовані міжнародно-правові інструменти боротьби з Еболою на африканському континенті.

Ключові слова: *Спільнота південноафриканського розвитку, Абуджійська декларація з проблем ВІЛ / СНІДу, Декларація Масеру про ВІЛ та СНІД, Протокол по здоров'ю.*

В статье рассмотрено региональное сотрудничество африканских государств в борьбе с эпидемиями и пандемиями. Особое внимание в статье уделено международно-правовому сотрудничеству государств в борьбе с эпидемиями и пандемиями в рамках Организации африканского единства и Африканского союза. В статье охарактеризованы международно-правовые инструменты борьбы с Эболой на африканском континенте.

Ключевые слова: *Сообщество южноафриканского развития, Абуджийская декларация по проблемам ВИЧ / СПИДа, Декларация Масеру о ВИЧ и СПИД, Протокол по здоровью.*

The article deals with the regional cooperation of the African states in the fight against epidemics and pandemics. Particular attention is paid to the international legal